Lunds universitet
Avd. för litteraturvetenskap, SOL-centrum
Handledare: Elisabeth Friis
2022-06-03

Esther Shebo
LIVK10

”Jag river mina uppåtsträckta händer till blods mot molnens frusna trasor”

- Om människan och naturen i Pär Lagerkvists diktsamling ”*Ångest*”

Innehållsförteckning

1.0 INLEDNING **3**

1.2 Syfte och frågeställningar 4
1.3 Material och metod 4
1.4 Tidigare forskning 5

2.0 TEORI **6**

2.1 Ekokritik 6

3.0 ANALYS **8**

3.1 Ångest, Ångest är min arvedel 8
3.2 Ingen hand är så tom som min 11
3.3 Min ångest är en risig skog 14
3.4 Jag skrattar med munnen full av blod 15
3.5 Om himlavalvet vore av blankpolerat spegelglas 17
3.6 Runt omkring mig ligger evigheten 19

4.0 SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION **21**

5.0 LITTERATURFÖRTECKNING **24**

1.0 Inledning

”Ångest, ångest är min arvedel,
min strupes sår.
mitt hjärtas skri i världen.”

Så lyder den första meningen i Pär Lagerkvist diktsamling ”Ångest”. Orden är slagkraftiga och på något sätt relaterande i synnerhet vid ångest. Jag har länge funderat över hur man skulle kunna beskriva ångest. Det finns självklart den mediciniska förklaringen, en reaktion från nervsystemet – en grundläggande förståelse för oss varför vi upplever det vi gör, men hur känns ångesten *egentligen*? Pär Lagerkvists diktning ger känsla och uttryck utpräglad av en inre och yttre groteskhet. Ångesten är paradoxalt nog både omänsklig och mänsklig – ångesten finns inom oss men också utanför oss. Det finns en känsla av förtvivlan, ensamhet och en existentiell kris.

Pär Lagerkvist är en tidig representant för de modernistiska strömningarna som kom att prägla under 1910-talet i Sverige. Lyriken innehöll en växling mellan modernistiska drag men även traditionalistiska drag inom den svenska diktningen från 1800-talets och 1900-talets början. Diktningen innehåller även expressionistiska drag där man gick ifrån den tidigare naturalistiska och romantiska idétraditionen och intresserade sig i stället för de inre tillstånden. Den realistiska verkligheten var inte längre i fokus utan det existentiella var det som blev centralt.

I denna uppsats ska jag undersöka hur naturen skildras i diktningen och vilken roll vi som människor har utifrån ekokritiken. I vår samtids världsläge är maktbalansen mellan natur och människa relevant, mer än någonsin**.** Jag vill undersöka naturskildringarna, mellan människa och natur, som är breda i Lagerkvists diktsamling och vad den innebär för diktjaget. Jag vill med denna uppsats även väcka intresset för den svenska modernistiska lyriken och ge en förståelse för hur viktiga dessa naturskildringar är i vår samtid.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte ämnar undersöka Pär Lagerkvists diktsamling ”*Ångest”* utifrån ett ekokritiskt perspektiv. Naturen är ett återkommande tema i Pär Lagerkvists lyrik som är intressanta och inte minst relevanta att belysa i vår samtid. Jag utgår från två frågeställningar som lyder:

- Hur skildras naturen i diktsamlingen?
- Vilken roll har människan och naturen i diktsamlingen?

1.3 Material och metod

I denna uppsats kommer jag i min primärlitteratur använda mig av Lagerkvists diktning *”Ångest”* som utkom år 1916. Jag kommer att använda mig utav ”Pär lagerkvist – Samlade dikter; med förord av Fredrik Lindström utgiven år 2016.[1] I diktsamlingen som innehåller 28 dikter och 10 prosapoem, har jag valt att använda fem dikter och ett prosapoem, där jag valt att namnge de utifrån en mening ur diktningen. Detta för att jag anser de relevanta för uppsatsens undersökning, men även de dikterna jag särskilt vill uppmärksamma. Jag kommer att göra en närläsning av varje enskild dikt men även tolka dikterna som en helhet. För att driva en bredare diskussion kommer jag även att ta upp likheter och skillnader i dikterna.

Studien kommer att ta avstamp i Kate Soper och Cheryll Glotfeltys teorier om ekokritik, men även utifrån begrepp som neoplatonism, djupekologi och ekosofi.

För att kunna beskriva ekokritiken som en helhet kommer jag att använda mig av *”Ekokritik – Naturen i litteraturen”* av Sven Lars Schulz och Paul Tenngarts *”Litteraturteori – Ekokritik”*. Detta för att också kunna vidga bilden av ekokritiken och dess djupa forskning.[2][3]

Jöran Mjöbergs forskning kring Pär Lagerkvist som lyriker i *”Ångest var hans arvedel – Om Pär Lagerkvist som lyriker”* från 1999 kommer även att användas som underlag för denna studie. Mjöbergs forskning riktar sig särskilt in på Lagerkvists komposition, symbolik, motiv

[1] Lagerkvist, Pär, *Samlade dikter*, Storpocketutgåva, Brombergs, Stockholm, 2016
[2] Schulz, Sven Lars (red.), *Ekokritik: naturen i litteraturen : en antologi*, CEMUS, Uppsala, 2007
[3] Tenngart, Paul, *Litteraturteori*, Tredje upplagan, Gleerups, Malmö, 2019

och ämnesval. [4] Urpu-Liisa Karahkas avhandling *”Jaget och ismerna – Studier i Pär Lagerkvists estetiska teori och lyriska praktik t.o.m. 1916”,* främst kapitlet VII och VIII som berör Ångestdiktningen, hör till den äldsta i Lagerkvist-forskningen i denna studie. Kjell Espmark har i sin bok *”Själen i bild – En huvudlinje i modern svensk poesi”* (2010) ett helt avsnitt om Ångestdiktningen som jag kommer att ta upp i min analys främst i första avsnittet i analysdelen.

1.4 Tidigare forskning

Den tidigare forskningen kring Pär Lagerkvist är mycket bred och det finns mycket att ta vid. Det finns forskning som berör stora delar av Lagerkvists författarskap där även ångestdiktningen ingår. Jag har dock inte observerat någon forskning kring diktsamlingen ur ett ekokritiskt perspektiv.

Urpu-Liisa Karahkas *”Jaget och ismerna – Studier i Pär Lagerkvists estetiska teori och lyriska praktik t.o.m 1916”* som publicerades år 1978, är en välkänd avhandling inom Lagerkvistforskningen. Avhandlingen behandlar jaget i Lagerkvists diktning och är även aktuell att använda för denna studie.

I *”Det groteska – Kroppens språk och språkets kropp i svensk lyrisk modernism”* av Ingemar Haag (1999) skrivs det om Lagerkvists lyrik utifrån en grotesk estetik och som även berör delar i *Ångest.* Ingemar Haags avhandling från år 1999 behandlar groteska motiv i modernistisk lyrik däribland kapitel två ”Pär Lagerkvist: Jag är led på längtan och ord”[5].

Rikard Schönströms *”Dikten som besvärjelse – Begärets dialektik i Pär Lagerkvists författarskap”* från år 1987 handlar enligt Schönström själv om en ”dekonstruktion av

[4] Mjöberg, Jöran, *Ångest var hans arvedel: om Pär Lagerkvist som lyriker*, Pär Lagerkvist-samf., Växjö, 1999, S.9.
[5] Haag, Ingemar, *Det groteska: kroppens språk och språkets kropp i svensk lyrisk modernism*, Aiolos, Diss. Stockholm : Univ., 1999,Stockholm, 1998, S.11.

Lagerkvists diktning”. [6] Från 1987 finns också Ingrid Schöiers biografi *”Pär Lagerkvist: En biografi”* som redogör en lång bakgrund om Lagerkvist och dennes liv.[7]

I den nya Lagerkvists-forskningen finns Håkans Möllers forskning från 2012, kring Pär Lagerkvist som författare *”Pär Lagerkvist – Ögonblickets diktare och marknaden”*. I denna forskning får man följa Lagerkvist som ung från skolåren fram tills en författarbana i succé. [8]

Lagerkvists Ångest-diktning har b.la undersökts av Jöran Mjöbergs *”Ångest var hans arvedel – Om Pär Lagerkvist som lyriker”* år 1999, som även den blir aktuell för denna studie. [9]Kjell Espmark har också analyserat Ångest-diktningen i *”Själen i bild – En huvudlinje i modern svensk poesi”* (2010) där han talar om Lagerkvist som ”vår förste expressionist”. Första stycket i Ångest-diktningen är ett tydligt exempel på den expressionistiska stilen.[10]

2.0 Teori

2.1 Ekokritik

Ekokritiken handlar i grund och botten om att undersöka relationen mellan natur och människa samt naturinslag och skildringar i litteraturen. Frågor om naturens värde, den mänskliga relationen till naturen och naturens metaforiska gestaltning är viktiga och relevanta för den ekokritiska analysen. Ekosofin, den filosofiska strömningen uppkom under 1960- och 1970-talet och handlade om en bild där allt levande hör ihop. Människan kan alltså inte särskilja sig från naturen utan förenas med alla arter i hela den samverkande processen som utgörs i ekosfären. Djupekologin tillhör som en del av ekosofin, där det i stället handlar om att människan inte nödvändigtvis är den viktigaste varelse i jorden. [11]

Den ekokritiska litteraturteorin, enligt Glotfelty, är studien mellan litteraturen och dess fysiska omgivning. Det studeras precis som litteraturen och språket ur ett genusperspektiv och som marxistiska teorin kopplar litteraturen till klassfrågor och det rent sociopolitiska klimatet

---

[6] Schönström, Rikard, *Dikten som besvärjelse: begärets dialektik i Pär Lagerkvists författarskap*, Symposion, Diss. Lund : Univ.,Stockholm, 1987, S. 11.

[7] Schöier, Ingrid, *Pär Lagerkvist: en biografi*, Bonnier, Stockholm, 1987

[8] Möller, Håkan, *Pär Lagerkvist: ögonblickets diktare och marknaden*, Atlantis, Stockholm, 2012

[9] Mjöberg, Jöran, *Ångest var hans arvedel: om Pär Lagerkvist som lyriker*, Pär Lagerkvist-samf., Växjö, 1999

[10] Espmark, Kjell, *Själen i bild: en huvudlinje i modern svensk poesi*,, PAN/Norstedt, Stockholm, 1994, S.53

[11] Tenngart, Paul, *Litteraturteori*, Tredje upplagan, Gleerups, Malmö, 2019. S.151.

– ekokritiken fungerar på liknande sätt men där frågor om naturen är de centrala.[12] I *Naturen i litteraturen – En antologi* skriver Schulz närmre om Glotfeltys definition kring ekokritiken. Ekokritiken undersöker sambandet mellan text och natur, mellan språk, kultur/samhälle och natur samt frågor om naturen som social konstruktion och som maktbegrepp. Inom ekokritiken så har platsen betydelse för individen, inte sällan uttrycks den som fysiskt landskap men också hur den förhåller sig och formar individen psykologiskt. [13]

Det finns två delar i en ekokritisk undersökning i den västerländska litteraturen. Den ena delen handlar om *antropocentrism* vilket innebär att människan är i jordens centrum. Människan är mer intressant än det jordliga. I litteraturen talas det om *antropomorfiseringar,* att ge naturen mänskliga krafter och drag. Detta tolkas också på det vis att naturen först uppmärksammas när den likställs vid det mänskliga.

Det *metafysiska* perspektivet är den andra delen i den västerländska litteraturen och betraktas ha en filosofisk grund. Det handlar om naturen som något övernaturligt och andligt. Naturen utifrån ett metafysiskt perspektiv ses som ett ”utomvärldsligt väsen” i stället för att enbart tillskrivas fysiska eller biologiska egenskaper. Kate Soper redogör för skillnaden mellan dessa två delar i litteraturen i sin bok *”Whats is Nature?”*, där hon menar att det finns två stereotypiska sätt att betrakta naturen ur en idéhistorisk grund. Under upplysningen var det antropocentriska tänkandet mycket starkt där man såg naturen som något ”kaotiskt, oordnat och oförutsägbart”. Människan ansågs som överlägsen och allt annat levande skulle kontrolleras. Naturens syn under upplysningen kritiserades av romantikerna som menade att naturen skulle ses som ett metafysiskt mönster. Enligt Soper så har romantikernas sätt att lyfta upp naturens värde och frigöra människan från en för inskränkt och ensidig civilisation, varit ett stort steg i rätt riktning. [14]

Soper talar även om en idéströmning som ligger nära moderna ekologins tänkande – en neoplatonsk syn på natur. Den neoplatonska synen på natur har sina rötter i antiken, vilket innebär att människan och alla naturliga fenomen är beroende av varandra. Naturen blir alltså ett brett begrepp där även människan ingår. [15]

Uppsatsen ämnar undersöka *Ångest* ur ett ekokritiskt perspektiv utifrån Kate Sopers och Cheryll Glotfeltys teorier om människan och naturen. Där ingår teorier om både

---

[12] Glotfelty, Cheryll & Fromm, Harold (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Univ. of Georgia Press, Athens, 1996, S,xviii.
[13] Schulz, S.xii.
[14] Tenngart, S.154.
[15] Tenngart, S.154.

antropocentrism och metafysik, uppsatsen ska även utgå från ekosofin, djupekologin och neoplatonism.

3.0 Analys

I denna del kommer jag att tolka och analysera dikterna i enskilda avsnitt. I första avsnittet kommer jag vid sidan om det ekokritiska perspektivet, att använda mig utav Kjell Espmarks tidigare forskning och naturskildringar i Ångestdiktningen för att kunna ge en bredare bild av det lyriska innehållet, men även för att det är en intressant forskning att belysa. I resterande avsnitt tolkar och analyserar jag främst utifrån den ekokritiska litteraturteorin. I det avslutande avsnittet ska jag sammanfatta slutsatserna i analys-delen och framföra en avslutande diskussion.

3.1 Ångest, Ångest är min arvedel

”Ångest, ångest är min arvedel,
min strupes sår,
mitt hjärtas skri i världen.
Nu styvnar löddrig sky
i nattens grova hand,
nu stiga skogarna
och stela höjder
så kargt mot himmelens förkrympta valv.
Hur hårt är allt,
hur stelnat, svart och stilla!”

Jag famlar kring i detta dunkla rum,
jag känner klippans vassa kant mot mina fingrar,
jag river mina uppåtsträckta händer
till blods mot molnens frusna trasor.

Ack mina naglar sliter jag från fingrarna,
mina händer river jag såriga, ömma
mot berg och mörknad skog,
mot himlens svarta järn

och mot den kalla jorden!”[16]

Pär Lagerkvists första del i Ångestdiktningen beskriver en djup känsla av ensamhet och förtvivlan. De expressionistiska dragen genomsyrar diktningen vilket skildras som ett inre känslotillstånd. Termen expressionism uppkom som en opposition till impressionismen och innebar i stora drag att expressionisten återger verklighetsintryck som ska motsvara författarens inre känslor och upplevelser.[17]

Espmark (2010) talar även om den baudelairska traditionen som Lagerkvist intar i *Ångest.* Den baudelairska traditionen riktar sig in att gestalta de inre sinnenas tillstånd.[18]

Det finns ett antropocentriskt inslag, där diktningen i den första raden, visar att människan är i centrum och kommer först – sedan kommer naturen, ”Nu styvnar löddrig sky i nattens grova hand…”, det mänskliga och naturen går i symbios. Natten blir en mänsklig varelse där den tilldelas en kroppsdel, en grov hand.
Den kosmiska livskänslan väcks till liv vilket också är i stil med den expressionistiska idén men ger även en större bild av naturen som stor och oändlig**.** Samtidigt förmänskligas natten som blir enligt antropocentrismen, främst uppmärksammad för sina mänskliga drag. När natten förmänskligas blir den även mindre främmande, den ger snarare en samhörande känsla.

Urpu-Liisa Karahka nämner Lagerkvists skapande av ett landskap som ”ett själens landskap”. Landskapet uttrycker diktjagets känsla i *Ångest*, där den fungerar som ett yttre skal till det inre. I ett svenskt landskap finns den romantiserade idylliska åsynen av skog, moln, berg som här förvandlas till ett skräcklandskap, det är mörkt, kallt och främmande. Det är denna verklighet som ger uttryck åt sinnets tillstånd, den inre känslan. I Lagerkvists tidigare lyrik befann sig landskapet inom en symbolistisk tradition där den dock övergår till den expressionistiska traditionen i *Ångest.* [19]

”Himmelens förkrympta valv”, himlen har blivit så låg och krympt att diktjagets händer, som är uppåtsträckta, når molnens frusna trasor. Även detta, enligt Espmark, finns det en teknisk likhet och motsvarighet till Baudelaires ”låga och tunga himmel som tynger likt ett lock på själen”.[20] Den förkrympta himmelens valv visar också bilden av det fångenskap som diktjaget befinner sig i, det är trångt, förkrympt och mörkt. Det utspelar sig som en klaustrofobisk känsla där skräcklandskapet uppträder som diktjagets fängelse.

---

[16] Lagerkvist, S.57.
[17] Olsson, Bernt, Algulin, Ingemar & Sahlin, Johan, *Litteraturens historia i världen*, Sjunde upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2019, S.524.
[18] Espmark, S.54-55.
[19] Karahka, S.268-269.
[20] Espmark, S.66.

Det dunkla rummet är även återkommande i diktningen som ges i uttryck i diktjagets ångest. Bilden av det trånga och mörka är i centrum, ett famlande i ett hårt landskap med berg – ”klippans vassa kant” är det som diktjaget griper tag i för att inte försvinna, det är smärtsamt och påträngande. Diktjaget är omringad av naturens hårda ting, järn, berg, klippor och moln som liknas vid frusna trasor – ”jag känner klippans vassa kant mot mina fingrar”, ”mot molnens frusna trasor”, ”mot himlens svarta järn”. I detta hårda landskap lyckas även diktjaget slita naglarna från fingrarna och riva sina händer såriga, ”Ack mina naglar sliter jag från fingrarna, mina händer river jag såriga, ömma”. Detta landskap övergår till ett slags fängelse för diktjaget som befinner sig fastlåst. Naturen gestaltas återigen som ett skräcklandskap där diktjaget agerar i fångenskap. Dessa specifika uttryck är även, enligt Espmark, traditionella expressionistiska uttryck.[21]

Detta skräcklandskap kan också kopplas till Glotfeltys teori om platsens betydelse för individen. Den fysiska omgivningen som cirkulerar kring diktjaget är även det som får diktjaget att uppleva denna klaustrofobiska känsla. Samtidigt som denna känsla utpräglas i diktjaget är detta skräcklandskap nödvändig för den psykologiska skildringen.

Kännetecknande i diktningen är mörkret – det dunkla rum, mörknad skog, himlens svarta järn – som utspelar sig som ångestmotiv. Kontrasten till det ljusa och rörliga framställs här – det är stelnat, svart och stilla. Symboliskt visar det mörka och stillastående i naturen något reserverat och paralyserat som inte växer eller utvidgas. Diktjaget är ständigt i detta känslotillstånd, i ett stillastående dunkelt rum uppgiven av sitt inre. Naturen som element uppträder som diktjagets känslospegling, ”mitt hjärtas skri i världen”, ett skri som är uttryckt genom ”min strupes sår”. Diktjaget har skrikit strupen sårig och skriet som känsla kliver ur hjärtat.[22]

Diktningens rytm är i takt med stämningen, rytmen omfamnar trycket i diktjagets ångest. Upprepningsmönster i anaforer ”jag famlar”, ”jag känner”, ”jag river” och allitterationer, ”stelnar, svart och stilla”, ”hur hårt är allt”, är även viktiga för stämningsmönstret. Det finns även en kroppslig metodik i detta, där den mänskliga kontakten med naturen framhävs. Den kroppsliga aktiviteten byggs upp mellan varje diktstrof, ”nu stiga skogarna och stela höjder” – samtidigt som det går att utläsa en stigande ångest. I diktens slutstrof uttrycker sig även ångesten som mörkare – ”mörknad skog” – ”himlens svarta järn” – och då även kroppslig där diktjaget sliter bort naglarna och river händerna såriga och ömma. Det förtydligas att diktjaget är bunden i sin mänskliga kropp där sinnena används, diktjagets förnimmelseförmåga sätts i

[21] Espmark, S.53
[22] Espmark, S.54.

gång i allitterationerna – ”jag famlar”, ”jag känner” och ”jag river”. Den själsliga ångesten som presenteras i första diktstrofen ”Ångest, ångest är min arvedel” övergår till en kroppslig ångest.

I diktscenariot upplever diktjaget naturen som sin fiende och uppträder nästintill maktlöst, jaget famlar omkring i ett dunkelt rum, känner klippans vassa kant mot fingrarna, river händer såriga och sliter bort naglar. Naturen framställs som något kaosartat och vilt, diktjaget har förlorat sin kontroll och är upphängd inför naturen, detta i motsättning med det antropocentriska tänkandet där naturen främst var något som skulle kontrolleras. I denna diktning skildras naturen som väldigt kraftfull och innehar en makt över människan, det är hårt, svart, stelnat och stilla – ”Hur hårt är allt, hur stelnar, svart och stilla!”. I första strofen uttrycker diktjaget sin starka ångest och förklaras som sårbar och ömtålig – jaget befinner sig i en omgivning som är mycket hård, kall och okänslig – motsatsen till honom själv. Naturen blir till ett övernaturligt väsen som styr diktjaget. Diktjaget är vilse i detta skräckinjagande landskap som upplevs som grym och arg. Det föreligger en metafysisk stämning i diktningen där människan är liten, och hjälplös i den stora världen.

I enlighet med ekosofin skulle det innebära att naturen, som är bunden till människan, framträdas på samma sätt som diktjagets inre tillstånd. Mörkret och känslan av livlöshet i landskapet skulle kunna ses som en motsättning till det ljusa och livfulla. Samtidigt är naturens mörka sida inte ett intyg om att naturen inte skulle kunna frodas – det är snarare en stillastående vila. Naturen verkar inte i samspel med diktjaget, den uppträder inte harmoniskt utan närmre som diktjagets angripare eller motarbetare. Detta kan vara ytterligare ett sätt att förstå naturen i denna diktning som övermäktig och dominerande, på så sätt vill jag med denna bakgrund tillskriva att ekosofin inte tycks lika relevant. Däremot finns det inslag av djupekologin i diktningen där människan framställs som motståndslös i jämförelse med naturen. Naturen gestaltas som mer överlägsen än människan och därmed motsäger antropocentrismen i diktningen.

3.2 Ingen hand är så tom som min

”Ingen hand är så tom som min,
intet hjärta så öde.
Trädde någon i mina gårdar in,
han trodde sig stå bland de döde.

Ensam går jag på en förtorkad mark,

Längtar bort från mitt hjärta.
Ingen storm blåser tung och stark,
Liten och tom är min smärta.

Vissna örter stå vid min fot,
ljumma vindar mig följa.
Intet rusar mitt bröst emot
med hög och skälvande bölja.

Var afton jag lutar mitt huvud trött
mot trädens kraftlösa stammar.
Alla mina vägar har jag förnött,
deras stoft över örterna dammar.

”En gång skall jag lämna den mark mig livet gav,
lämna de öde gårdar.
En längtan till dödens dånande hav
jag djupt i mitt hjärta vårdar.”[23]

I första diktstycket upplever en främmande person som besöker diktjagets gårdar att ”stå bland de döde”. Här används gårdar som en beskrivning av miljöomgivningen och hur öde den är. Diktjagets ångest likställs vid den öde känslan av en förtorkad mark som symboliskt sätt tyder på en livlös atmosfär. Jaget upplever ensamhet, omgivningen är ödelagd där det inte ens förekommer en storm som blåser tungt och starkt ”Ingen storm blåser tung och stark”.

Nästa stycke följer vidare – ”vissna örter stå vid min fot”, vilket också kopplas till vattnets frånvaro. All växtlighet behöver vatten men även ljus och värme som är utebliven i denna scen, det som i detta stycke utlyser är en total torka. Detta kan också i enlighet med ekosofin tolkas som att samspelet mellan människan och naturen är nödvändig. Diktjaget lutar huvudet trött ”mot trädens kraftlösa stammar”, det visar en djup trötthet från människan och naturen. Träden är kraftlösa, de har fått lika lite näring som diktjaget. Diktjagets ångest speglar sig som naturens lidelse som visar sig som ”förtorkad mark”, ”vissna örter”, ”trädens kraftlösa stammar” och ”örterna dammar”. Detta knyter också an till det ekosofiska och neoplatonska tänkandet där man menar att människan och de naturliga fenomenen är beroende av varandra. Människan och naturen blir alltså i diktningen varandras resultat där de ömsesidigt behöver den kraft och näring som inte finns. Naturen är livlös och nästan förstörd, den illustrerar den

[23] Lagerkvist, 59-60.

tomhet diktjaget upplever, det finns inget som gror i naturen eller människan förutom ångesten.

Diktens trötta jag har inga vägar att välja - ”Alla mina vägar har jag förnött” – det gestaltar återigen ett landskap som håller jaget tillfångataget. Jaget har ingenstans att ta vägen och står fast – ”deras stoft över örterna dammar”- stoftet som förnötts dammar över örterna, det finns inga vägar, dem har förvandlats till damm.

Även om diktjaget kan tyckas sammankopplad till naturens ande upplever jag naturen som något omänskligt. Det finns ingen tydning i versraden om naturen som antropocentrisk utan porträtteras i stället som den faktiska naturen och dess naturliga kretslopp som hindras vilket blir tydligt i ”förtorkad mark”, ”vissna örter”, ”trädens kraftlösa stammar”. Däremot framställs naturen som motsatsen till allt som blomstras, även diktjaget, som är i fångenskap och inte tillfrisknar. På det sättet är människan och naturen likvärdiga i diktningen som i enlighet med vad djupekologin innebär, i motsättning till antropocentrismen, att människan inte är den centrala varelsen i jorden. Därmed sker det ingen utveckling för vare sig människan eller naturen, det är stillastående och fallande.

Den själsliga ångesten som diktjaget upplever kan också vid sidan om den expressionistiska traditionen, tolkas utifrån Glotfeltys teori om den psykologiserade naturen. Naturens uttryck blir, enligt Glotfelty, något som diktjaget också känner – den förtorkade marken, trädens kraftlösa stammar, den öde gården, de vissna örterna och vägarna som förnötts. Det handlar alltså inte bara om det fysiska skräcklandskapet utan naturen som uttrycks på detta sätt i diktningen, är en gestaltning av det ångestfyllda och mycket sorgsna diktjaget.

Diktningen kan i jämförelse med ”Ångest, ångest är min arvedel” också tyckas te sig mindre grymt och ondskefull mot diktjaget. I ”Ingen hand är så tom som min” träder naturen inte fram som hotfull och farlig. I den allra första dikten som jag tar upp blir diktjaget nästan hotad av naturen och dess hårda vassa ting runt omkring. Naturen framställs som farlig när diktjaget skadar sina händer, – vilket diktjaget inte gör i denna scen. I stället så upplevs diktjaget och naturen som lika harmlösa.

I denna sista diktstrof blir jaget i dikten alltmer uppgiven och kanske mer accepterande inför döden. Jaget ska lämna marken som en gång givit liv och lämna det som är öde och tomt i gårdarna. Den existentiella krisen och förtvivlan inför att leva blir här tydligare. Diktjaget längtar till ”dödens dånande hav”, här målas naturinslagen utifrån ett metafysiskt perspektiv. Det metafysiska perspektivet skildrar främmande väsen i naturen som i diktningen framställs som, ”dödens dånande hav” - det är det stora, massiva, och det som ligger långt borta i

åsynen. Döden främmandegörs även i dess ”dånande hav” där det inte finns en sanningsbild om döden och innehållet men här beskrivs som ett dånande hav.

3.3 Min ångest är en risig skog

”Min ångest är en risig skog
där blodiga fåglar skrika.
Stoltare ödemark finner du nog;
men det kvittar mig nu lika!

Jag sitter och glor under torra träd
och lyss till de hesa skriken
Jag ligger snart still under tomma träd
och ruttnar bland fågelliken.”[24]

Espmark diskuterar även stimulansen från Baudelaire i denna dikt där *Min ångest är en risig skog* indikerar mot en likhet med *Le mauvais moine* (*Dålig Munk*).[25] ”Min ångest är en risig skog” är av metaforisk karaktär och ska konkretisera diktjagets ångest. Det skulle också kunna vara ett antropomorfiserande inslag där naturen, ”den risiga skogen” – ges ett mänskligt drag, ångesten. Det mänskliga blir alltså det primära och naturen det sekundära i den första versraden. Ödemarken ges även här ett mänskligt drag, en ödemark som uppträder som stolt – vilket bara kan vara en mänsklig egenskap. Det följande, ”blodiga fåglar skrika”, hesa skrik och tomma träd visar också utvecklingen av denna ångestbild. Det som växer i diktningen är den groteska estetiken – ”blodiga fåglar skrika”, ”jag ligger snart still under tomma träd och ruttnar bland fågelliken”. Naturen förväxlas i en grotesk estetik och blir skrämmande tillika äcklig. Diktjaget liknas vid ruttna fågellik och tyder på den smärtsamma ångesten. Naturen är fortfarande torr och tom – ”torra träd”, ”tomma träd”, det lyser en frånvaro i liv. I enlighet med ekosofin är detta ett tydligt exempel på hur naturen och människan är sammankopplade. Ångesten som naturen uttrycker - den risiga skogen, ödemarken, de torra och tomma träden, blodiga fåglar som skriker och ruttna fågellik är det som människan också upplever. Eftersom människan ingår i naturen som begrepp måste bägge delar återupplivas för att kunna fungera normalt. Det går alltså inte att utesluta människan från naturen eller naturen från människan.

[24] Lagerkvist, S.64.
[25] Espmark, S.67.

Återigen blir även döden en del utav den Lagerkvistska tematiken, ”jag ligger snart still under tomma träd och ruttnar bland fågelliken”. Döden är lika stor och skrämmande som naturen, det finns något främmande i både natur och död – något som är långt borta. Men även att naturen från dess latinska ursprung *natu'ra* betyder födelse vilket är en kontrast till just döden.[26] Naturen som ska gestalta liv och födelse lever upp till en skräckbild där bara döden återstår, diktjaget har även en försonande känsla av döden, som liknas vid en uppgörelse. ”Stoltare ödemark finner du nog; men det kvittar mig nu lika!” – i denna versrad uttrycker sig diktjaget apatiskt. ”Jag sitter och glor under torra träd” – diktjaget visar en passivitet som kan tolkas som att jaget är tillfångataget av sin ångest och blivit berövad sin kraft – det kvittar om diktjaget ruttnar bland fågelliken, det finns ingen betydelse eller värdighet. I diktjagets egna ord liknas han vid ruttna fågellik – även detta en koppling till ekokritiken där jaget och fåglarna ligger intill varandra i döden. Det finns alltså inget hierarkiskt mellan människa och natur, som i denna scen likvärdigas vid döden, vilket kan likställas vid idéerna i djupekologin, ekosofin och neoplatonismen. I de ruttna fågellikens dödsscen framlyses det att allt levande är dödligt – även diktjaget som snart ligger still bland dessa fågellik. I naturens gång finns det inga kryphål för döden.

I den Lagerkvistska tematiken används även symboler som till exempel fåglar – som man oftast förknippar med ljuva fågelkvitter i en ljus och grön miljö. De beskrivs som plågade, blodiga och ruttna ”blodiga fåglar skrika”. Det blodiga och ruttna blir också det som gestaltar diktjagets kraftiga ångestkänslor. Även detta går i enlighet med vad Glotfelty menar kring platsens betydelse för människan och hur den fysiska omgivningen utformar individen.

3.4 Jag skrattar med munnen full av blod

”Stinkande avskrädeshög,
där jag ruttnar bort under tårar,
strålande stora liv,
älskar av as och dårar!

Jag skrattar med munnen full
av blod och vrålande hesa skri
åt dig!

Jag skrattar dig mitt i synen!
Jag spottar åt rymdens smutsiga valv

[26] https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/natur (Hämtad: 2022-05-16)

och stjärnornas bleka trynen!

Men strör du sol din ljusa halm
över jorden åt oss alla
frusna små,
frusna små…
Jag vill ligga i halmen och leka.
Ljuvligt är vart litet strå
I händer, kalla och bleka.”[27]

Den groteska estetiken växer ytterligare fram och samspelar med naturens inslag. Ord som ”jag ruttnar”, ”jag skrattar med munnen full av blod”, ”hesa skri”, ”jag spottar åt rymdens smutsiga valv” – ger en grotesk effekt. Diktningen utlyser en stor ambivalens, inför sig själv och hela livet.[28] De första två diktstroferna beskriver dessa komplexa motsatta känslorna, diktjaget upplever. Diktjaget skrattar, skriker och vrålar, det visar hånfullhet och tvivel. Blodet, smutset, ruttenheten och blekheten är ångestens motiv och är återkommande i *Ångests* tematik. Kontrasten mellan det brutala och äckliga i de första två diktstroferna och den mer ljusnande känslan i sista diktstrofen utgör en varierande stil av Lagerkvist. Sista diktstrofen använder stora och breda ord, ”livet”, ”rymden”, ”stjärnorna”, ”jorden” och ”solen”. Världen och hela livet är en stinkande avskrädeshög, en sophög, enligt diktjaget. Ett Lagerkvistiskt kännetecknande är solen som symbol för det som känns mer hoppfullt och varmt ”Men strör du sol din ljusa halm…” det finns även en tydligare kontakt med naturen, solen som strör ljus halm över jorden. Lagerkvists återkommande ljussättning i *Ångest* utgör också en stor del av diktjagets känsla. Det mörka, nattliga, förknippas i diktningen med livsäcklet och det ljusa, det dagliga åt det lekfulla i solens strålkastare. Även här finns det ekosofiska inslag, ett samspel mellan människan och naturen där diktjaget är beroende av naturen. I andra diktstrofen beskrivs stjärnorna med bleka trynen – vilket är ett antropomorfiserande inslag, rymden blir ett smutsigt valv och stjärnorna målas här upp med mänskliga drag och får ett blekt tryne. Lagerkvist har ett sätt i sitt bildspråk att konkretisera det abstrakta – rymden blir en materia av smutsigt valv, stjärnorna får det bleka trynet och själva livet blir ett stinkande avskrädeshög.[29] Stora abstrakta ord får en konkret innebörd och bidrar till den mörka stämningen. Detta i sig kan liknas vid, som tidigare nämnt den antropocentrism som finns i diktningen. Själva bakgrunden till det antropocentriska handlar om hur just människan är det

[27] Lagerkvist, S.71.
[28] Mjöberg, Jöran, *Ångest var hans arvedel: om Pär Lagerkvist som lyriker*, Pär Lagerkvist-samf., Växjö, 1999, S.23.
[29] Karahka, S.223.

centrala i världen – vilket jag skulle vilja förespråka för inte är det centrala i *Ångest,* även om olika grepp ter sig som antropomorfiseringar. Naturen uppträder i stället utifrån ett metafysiskt perspektiv där det fungerar som det stora och främmande för diktjaget. Diktjagets känslor gestaltas också utifrån naturinslagen.

Det finns även en kosmisk känsla i denna diktning främst i tredje diktstrofen, ”rymdens smutsiga valv” och ”stjärnornas bleka trynen”. Rymden och stjärnorna är ord som också kan förknippas med oändligheten, något som är alltför abstrakt och större än människan på så sätt även uppträda som någon slags övernaturlighet. Men samtidigt agerar orden, som i diktningen är konkretiserade, som det motsatta än dess riktiga innebörd och verkan. De stora orden som blir materialiserade förvandlas till något kontrollerbart och åtkomligt vilket kan kopplas till, enligt Soper, det antropocentriska tänkandet under upplysningen där man menade att naturen var något som behövdes tämjas. I diktningen framhävs diktjagets hånfulla känsla, ”jag skrattar dig mitt i synen!”, ”jag spottar åt rymdens smutsiga valv och stjärnornas bleka trynen” där diktjaget skrattar och spottar föraktfullt. Diktjaget förminskar det som människan inte kan nå och därmed gör sig själv till överlägsen. Denna effekt som utgörs av diktjaget är i sig antropocentriskt som tolkas som mer värdefull och central än självaste naturen.

3.5 Om himlavalvet vore av blankpolerat spegelglas

> ”Om himlavalvet vore av blankpolerat spegelglas och inte så dumt och suddigt blått som nu är fallet, skulle det vara mera ett nöje att leva. Mänskorna, bergen, och de gamla ståtliga träden runt kring i världen skulle man kunna se förlöjligade, förvridna, förstorade däruppe, och alltid högst i kupan sig själv, upp-och nedvänd, med sprattlande ben. Det är ju möjligt att man allt fortfarande helst skulle välja att se världen sådan den är; men fann man någon gång livet platt, förnuftigt, fånigt välreglerat, skulle man kunna titta upp i himlen och övertyga sig om att det hela likväl är en ganska underlig historia.”[30]

I denna diktning bryts Lagerkvists diktstrofer och läses som ett prosapoem. Den innehåller tankar och beskrivningar om människan och naturen. ”Om himlavalvet vore av blankpolerat

[30] Lagerkvist, S.83.

spegelglas och inte så dumt och suddigt blått som nu är fallet, skulle det vara mera ett nöje att leva", lyder första versraden, där diktjaget har en kvarliggande föraktfullhet inför det världsliga, i likhet med förgående dikt – "Jag skrattar med munnen full av blod". I denna mening finner jag en antydan om himlen, beskrivet som ett valv, som ett motstånd för diktjaget. Diktjaget konkretiserar det abstrakta återigen och beskriver himlen som valv, även det en koppling till antropomorfiserande inslag där naturen behöver tämjas och bli kontrollerbar av människan. I denna diktning upplever diktjaget himlavalvet som hotfullt, det är dumt och suddigt blått – diktjaget vill snarare att himlen ska uppträda som ett "blankpolerat spegelglas" för att kunna betrakta människors avspegling, det skulle vara "mera ett nöje att leva" i enlighet med diktjagets känslor. Detta kan också vara en vision från diktjaget, en tankegång för att bestrida sin ångest som gestaltas i omgivningen. Naturen blir diktjagets motståndare där jaget tillkännager sin undergivenhet och är medveten kring naturens ändlöshet. Ändlösheten blir i diktningen förkrympt. Dikten följs av "Mänskorna, bergen och de gamla ståtliga träden runt kring i världen skulle man kunna se förlöjligande, förvridna, förstorade däruppe, och alltid högst i kupan sig själv, upp- och nedvänd, med sprattlande ben". Diktjaget beskriver den bild som vore den mest tillfredställande och som är önskvärd för honom. I denna versrad kan man antyda en parodisk bild av både människan och naturen från diktjaget. Enligt diktjaget blir både människan och naturen förlöjligad och förvrängd. Detta kan på visst sätt tolkas som en motsättning till Sopers idéhistoriska grundidé om människan och naturen. I diktningens andra versrad finns det ett likvärde mellan människa och natur där diktjaget likställer "mänskorna, bergen och de gamla ståtliga träden runt kring i världen". Det antropocentriska blir i versraden inte central, människan utgör inget större värde än naturen i denna mening då både människa och natur likställs vid samma egenskaper och ges liknande förutsättningar. Däremot finns det ekosofiska och neoplatonska inslag där människa och natur är sammanbundna – i diktningen vill diktjaget att människan, bergen, träden ska framträdas på samma sätt.

Diktningen har även ett genomgående tema om det som är förlöjligat, förvrängt, förstorat, upp-och nedvänt, platt, fånigt välreglerat. Adjektiven fungerar som en grotesk definition om livet och världen - dess skeenden. Diktjagets ambivalens blir också synlig här som den tidigare mötts i *Jag skrattar med munnen full av blod*. I diktens början talar jaget om hur det "skulle vara mera ett nöje att leva" men i senare versrader uttrycker sig att "man allt fortfarande helst skulle välja att se världen sådan den är" – det finns motstridiga känslor. Det finns ett mönster i orden som ligger i en motsägande ordning "livet platt", "förnuftigt" och "fånigt välreglerat". Det blir både en negativ och positiv laddning i dessa ord vilket bidrar till

den ambivalens som diktjaget upplever. Denna ambivalens väcks inom diktjaget av den fysiska omgivningen – ”Om himlavalvet vore av blankpolerat spegelglas och inte så dumt och suddigt blått som nu är fallet, skulle det vara mera ett nöje leva” – det startar ångestfylldheten och de paradoxala känslorna diktjaget har. Även detta går att knyta an till Glotfelty – platsen som diktjaget befinner sig i utsätter honom för det motsägelsefulla och ambivalenta inombords.

3.6 Runt omkring mig ligger evigheten

”Runt omkring mig ligger evigheten,
runt omkring mig tiger du, o Gud.
Vad är stort och tomt som evigheten,
vad är tyst, förtegat såsom du, o Gud?

Runt omkring mig ljus ödemarker,
höljda i en himmelsk stjärneskrud.
Vem är du som bor i ödemarken?
Vem är du, o stjärnevalvens brud?

Liten kryper jag ur unken håla,
lyssnar krokig, ser mig surögd kring,.
Evighetens tysta stjärnor stråla.
Det är stilla. Det är ingenting.”[31]

I denna diktning bryts stämningen över till en kosmisk och salig känsla. Stjärnorna, Gud och evigheten är symbol i *Ångest* och i hela Lagerkvists författarskap, men som blir central i *Runt om mig ligger evigheten*. I Lagerkvists slutliga strof är diktjaget i stället liten och krokig, även surögd ur hålan. Gud är vid liv i Lagerkvists text, men utlyser sin absent. I dikten finns en mystik och fantasi men även en vardaglig realism.[32] Diktningen visar Guds frånvaro – ”runt omkring mig tiger, o Gud”, ” vad är tyst, förtegat såsom du, o Gud?”, Gud är tigande trots diktjagets längtan och kallelse. Ur ett ekokritiskt perspektiv befinner sig denna diktning på ett metafysiskt plan där diktjaget sänder sin kallelse och önskan till det övernaturliga, ”Gud”. Sökandet efter Gud fortsätter men Gud är tyst – hela dikten bygger på frågor om tystnad och ödslighet. Första diktstycket beskriver diktjagets situation som följs av frågor i de två sista

[31] Lagerkvist, S.99.
[32] Karahka, S.228-229.

versraderna. Andra diktstycket har precis samma komposition, de två första versraderna är det som beskriver situationen och omgivningen följt av frågor om Gud i de avslutande raderna. I det slutliga diktstycket bryts denna ordningsföljd, det finns inga frågor uttalade utan endast ordet ”lyssnar” som en implikation mot dessa frågor i den tidigare strofen. [33] Dikten som börjar i tystnad och tomhet slutar också i ”Det är stilla. Det är ingenting”. Den frågande människan står nedanför den tigande Guden och de tysta stjärnorna i evigheten. Som helhet mynnar dikten ut i en känsla av ödslighet – ”Vad är stort och tomt som evigheten”, ”Runt omkring mig ljusa ödemarker”, ”Vem är du som bor i ödemarken?”, ”Det är stilla. Det är ingenting.”. Diktjaget upplever en resignerad hopplöshet som också är en stor komponent i *Ångest*.

Utifrån ett ekokritiskt perspektiv blir människans underkastelse inför den tigande Guden och stjärnorna en tolkning där naturen upplevs som överlägsen. Naturen framträds i diktningen som tidigare nämnt, metafysisk – den är mäktigare än diktjaget. Diktjaget tvingas överta en resignerad roll inför naturens övernaturliga krafter, vilket också kan kopplas till djupekologin. Människan, som nödvändigtvis inte är den viktigaste levande varelsen på jorden enligt djupekologin, blir i dessa strofer tydlig. Det finns något större och mer allsmäktigt än den resignerade människan. I den avslutande diktstrofen beskrivs diktjaget som liten och krokig – ”Liten kryper jag ur unken håla, lyssnar krokig”, människan är betydligt mer mindre än den metafysiska övermäktiga naturen, även enligt diktjaget själv. Diktjaget är medveten om sin fysiska kropp som något litet och därmed inser att omgivningen härskar.

Likt *Jag skrattar med munnen full av blod* återkommer den kosmiska tematiken i *Runt omkring mig ligger evigheten* där ord som ”evighet”, ”himmelsk stjärneskrud”, ”stjärnevalv”, ”stjärnor stråla” förekommer. Naturen uppträder här inte hotfullt mot diktjaget utan intar en mer passiv och tyst roll, en aning mer harmoniserad än tidigare dikter.

Glotfelty utgår från att platsen har en betydelse för människan och talar om det fysiska landskapet som formar individen. Om man vill tolka Glotfeltys teori extensivt skulle evigheten utgöra platsen i ”Runt omkring mig ligger evigheten”. I denna mening utgör jaget i dikten att det är evigheten som ligger runt honom, han befinner sig i denna evighet vilket per definition inte är en fysisk plats men fyller en viktig funktion för jagets sinnesstämning. Detta överensstämmer inte helt med Glotfeltys definition av det fysiska landskapet eftersom evigheten inte är en fysisk plats. Det är en tämligen abstrakt jämförelse men är viktig att ta hänsyn till i den mening att platsen formar individen psykologiskt.

[33] Karahka, S.231.

4.0 Sammanfattning och avslutande diskussion

Ekokritiken är inom litteraturteorin en undersökning av hur natur och människa skildras i litteraturen. I denna uppsats utgår jag främst utifrån Kate Sopers och Cheryll Glotfeltys teorier om antropocentrism och metafysik, samt begrepp som ekosofi, djupekologi och naturen inom neoplatonismen. Dessa teorier och begrepp är intressanta och tydliggör funktionen i dikterna. Det ger nya perspektiv på både människa och natur som annars inte går att utläsa utan dessa teorier och begrepp utifrån ekokritiken. Den introducerar oss att tänka på ett djupare plan om det som kan tyckas för abstrakt för oss och besvarar frågor som till exempel - vad människan och naturen har för värde och betydelse i vår värld. Detta knyter också tillbaka till mitt syfte, där jag vill belysa och uppmärksamma ämnet i vår samtid.

Lagerkvists diktsamling *Ångest* har flera naturinslag som jag tolkat utifrån ekokritiken. Jag har även valt att sammanföra detta med tidigare forskning från Espmark och Karahka, för att också ge en bredare bild om innehållet.

Människan och naturens komplexitet framställs och ter sig på både liknande och olika sätt i de utvalda dikterna i min analys. Dessa dikter har jag omsorgsfullt valt ut dels för att de berör mig, dels för att jag tidigt fann dem relevanta för studien. Jag har även kunnat stödja tolkningarna med den tidigare forskningen jag funnit. Men det kan vara viktigt att veta att mina utvalda dikter inte talar för hela *Ångest*. Även om jag utgår från ekokritiska teorier går det heller inte att utesluta andra analyser utifrån andra teorier i Lagerkvists diktsamling.

I den första dikten *Ångest, ångest är min arvedel*, beskrivs människan som överväldigad av den grymma och ondskefulla naturen. Diktjaget skadar sig – sliter sina naglar från fingrarna, river upp sina uppåtsträckta händer. Omgivningen är hård och okänslig i jämförelse med den sårbara människan. Precis som Espmark skriver, är detta ett skräcklandskap som jaget befinner sig i. Den annars väldigt förljuvade bilden av naturen tar sig en helt annan form i denna dikt, det är kallt, hårt och främmande. Detta skräcklandskap behåller diktjaget som tillfångataget. Diktningen är ett exempel på hur människan är underkastad naturen och

därmed är relevant för den djupekologiska synen på naturen. *Ångest, ångest är min arvedel* är även relevant för andra synsätt inom ekokritiken, första diktstrofen börjar med diktjaget och dennes egenskaper. Det skulle kunna vara ett antropocentriskt inslag där människan är det som först centreras och därmed övertar positionen som överlägsen. Om jag i stället utgår från den expressionistiska traditionen övergår diktningen till en ekosofisk och neoplatonsk grund. Det som diktjaget upplever och känner, dennes inre tillstånd, framställs som naturliga inslag – vilket även återges enligt Glotfeltys teori. Naturens inslag verkar i samma tillstånd som diktjagets. På det sättet blir både människa och natur beroende av varandra, detta är grundidén i både ekosofin och neoplatonismen, där det inte går att utesluta det ena från det andra.

I *Ingen hand är så tom som min* består analysen främst utifrån den ekokritiska teorin. Naturen, i jämförelse med *Ångest, ångest är min arvedel*, framstår som mindre grym och ondskefull. Diktningen visar också en motsättning till antropocentriska inslag där naturen beter sig som natur. ”Förtorkad mark”, ”vissna örter”, ”trädens kraftlösa stammar” är alla dessa en förklaring för naturens kretslopp som hämmats. Samtidigt finns det en likhet med den första dikten, om jag återigen skulle utgå från den expressionistiska traditionen, att naturen återspeglar diktjagets känslor. *Min ångest är en risig skog* arbetar mer med antropomorfiseringar där skogen ges en mänsklig egenskap – ångesten. Dikten blir även mer skrämmande och diktjaget vill förlikas med döden. Ändå finns det inslag av ekosofin och neoplatonism där både diktjaget och fågelliken ska försonas och snart ligga bredvid varandra som lik, någon hierarki finns inte.

De tre senare dikterna, *Jag skrattar med munnen full av blod, Om himlavalvet vore av blankpolerat spegelglas* och *Runt om mig ligger evigheten*, tycks alla ha en kosmisk känsla som genomsyrar diktningen. Det kosmiska kopplas även till den metafysiska stämningen som föreligger i dessa tre dikter. I *Jag skrattar med munnen full av blod* sker det en förändring inom diktjaget som övertar den överlägsna positionen som naturen annars har övertagit i *Ångest, ångest är min arvedel*. Diktjaget, i förstnämnda dikt, konkretiserar stora oändliga ord, rymden blir ett smutsigt valv, stjärnorna får ett blekt tryne och livet blir till en stinkande avskrädeshög. De antropocentriska inslagen visas i enlighet med dessa konkretiseringar där diktjaget förminskar det som annars uppfattas som större och oändligare än människan. ”jag skrattar dig mitt i synen” och ”jag spottar åt rymdens smutsiga valv” har även en föraktfull ton som också återspeglas i *Om himlavalvet vore av blankpolerat spegelglas.* I denna dikt förlöjligar diktjaget både människan och naturen vilket är en motsättning till Sopers idéhistoriska grundidé om människan och naturen. Det antropocentriska blir här inte lika

relevant då människan och naturen ges samma förutsättningar. Diktningen har i stället inslag av ekosofin och neoplatonism där människa och natur är sammanbundna.

Runt om mig ligger evigheten är den dikt i denna analys som har en både kosmisk och salig blandning. Det metafysiska träder rejält i kraft där diktjaget sänder ut sin kallelse till det stora och obesvarade. Trots denna kallelse utlyser Gud sin frånvaro och diktjaget förblir resignerad och hopplös. Denna resignerade roll, som också är en stor komponent i *Ångest*, är även en representation av människans underkastelse inför det övernaturliga.

Frågor som handlar om människan och naturen är komplexa och det är lätt att flyta isär i sådant som kanske sträcker sig utanför själva utgångspunkten för studien. Däremot har de utvalda teorierna utgjort ett effektivt verktyg för att analysera och hitta naturinslag i dikterna.

Jag har även funderat kring begräsningarna som teorierna har i sin definition och hur man skulle kunna tolka dem i en mer vidsträckt mening. Ett exempel är Glotfeltys teori som behandlar ekokritiken utifrån ”det fysiska landskapet” – som i Lagerkvists diktning *Runt omkring mig ligger evigheten* inte riktigt blev applicerbar. Samtidigt är det diktjaget som definierar evigheten som en fysisk plats. Det kan vara svårt att veta gränsen för hur vid tolkning man ska föra i det fysiska landskapet när diktjaget presenterar sin omgivning som något icke fysiskt.

Det som vidare hade varit intressant att undersöka är exempelvis groteska motiv som förekommer ofta i vissa dikter. Att även undersöka den historiska bakgrunden eller utforska mer noggrant i Lagerkvist som författare skulle också kunna bredda perspektivet i diktsamlingen. Jag har gjort nedslag med ekokritiken som grund i de utvalda dikterna men det finns självklart mycket att utreda i *Ångest*.

5.0 Litteraturförteckning

Tryckta källor

Espmark, Kjell, *Själen i bild: en huvudlinje i modern svensk poesi*, [Ny utg.], PAN/Norstedt, Stockholm, 1994

Glotfelty, Cheryll & Fromm, Harold (red.), *The ecocriticism reader: landmarks in literary ecology*, Univ. of Georgia Press, Athens, 1996,

Haag, Ingemar, *Det groteska: kroppens språk och språkets kropp i svensk lyrisk modernism*, Aiolos, Diss. Stockholm : Univ., 1999,Stockholm, 1998

Karahka, Urpu-Liisa, *Jaget och ismerna: studier i Pär Lagerkvists estetiska teori och lyriska praktik t.o.m. 1916 = [Ego and isms] : [studies in Pär Lagerkvist's pre-1916 æsthetic theory and poetic practice]*, 1. uppl., Cavefors, Diss. Stockholm : Univ.,Lund, 197

Lagerkvist, Pär, *Samlade dikter*, [1916], Storpocketutgåva, Brombergs, Stockholm, 2016

Mjöberg, Jöran, *Ångest var hans arvedel: om Pär Lagerkvist som lyriker*, Pär Lagerkvist-samf., Växjö, 1999

Möller, Håkan, *Pär Lagerkvist: ögonblickets diktare och marknaden*, Atlantis, Stockholm, 2012

Schulz, Sven Lars (red.), *Ekokritik: naturen i litteraturen : en antologi*, CEMUS, Uppsala, 2007

Schönström, Rikard, *Dikten som besvärjelse: begärets dialektik i Pär Lagerkvists författarskap*, Symposion, Diss. Lund : Univ.,Stockholm, 1987

Schöier, Ingrid, *Pär Lagerkvist: en biografi*, Bonnier, Stockholm, 1987

Soper, Kate, *What is nature?: culture, politics and the non-human*, Blackwell, Oxford, 1995

Tenngart, Paul, *Litteraturteori*, Tredje upplagan, Gleerups, Malmö, 2019

Otryckta källor

Natur, *Nationalencyklopedin*.
https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/natur (Hämtad: 2022-05-16)